

en zorgen voor de burgerlijke „gemeente”, en voor de burgerrechten der kerke Christi?

Neen, Oranje heeft gearbeid in de Christelijke politiek, méér dan iemand. Zijn ijver in den rechten weg staat tot het ijveren van Datheen niet als gematigdheid tegenover vurigheid van geest — maar als met bloed bezegeld levenswerk, dat den Prins meermalen ter dood toe bedrukte, tegenover politieke agitatie, die het slecht geweten nauwelijks onder groote woorden wist te verbergen.

Er is ook thans een politiek, die in den weg van Oranje wandelt.

En een andere, die den weg van Datheen heeft verkoren, ook al waarschuwt de historie voor het „laatste” van dien weg.

En ook thans wordt de politiek van Oranje voor „neutraal” uitgekreten. En ook thans schijnt de „ijver” bij de politiek van Datheen te werken. Maar 'twerk gebeurt op den weg van Oranje en het oordeel verteert den weg van hen, die het Overheidszwaard nemen voor Christus' Koninkrijk, dat niet van deze wereld is.

Biggekerke.

A. JANSE.

Enkele zinneprenten uit de tijd van Willem van Oranje.

De naam zinneprent is echt Hollandsch. Een zinneprent is een prent met een bepaalde bedoeling, een tendenz. Het is niet bloot een kunstzinnige uiting van den kunstenaar.

Rembrandt en zinneprent zijn twee onvereenbare begrippen. Rembrandt greep de wisseling van licht en donker, het spel van kleur en vorm. Hij greep wat hij zag; was de zioner, de visionair bij uitzondering.

Maar daarmee sprak hij, toen wellicht nog minder dan nu, tot het volk in zijn breede lagen. Dat vraagt tendenz in het werk van den kunstenaar; het raakt minder het hoe dan het wat.

't Is het onderwerp, dat grijpen moet; niet de wijze van behandeling ervan, al is die natuurlijk nooit geheel zonder betekenissen.

Juist omdat het gaat om het onderwerp, leent deze prentkunst zich bij uitstek tot propagandistische doeleinden. Naast het Geuzelied is het, in de geboortetijd van ons volksbestaan, toen er nog geen machtige pers was die invloed oefende op de geesten, de zinneprent geweest, die met pamflet en vliegblad blaafde, op de omzetting van de volksgeest heeft ingewerkt.

Ik wijs hier op de eigen aard der zinneprenten. Het waren nimmer karikaturen, in het scheppen waarvan ons volk steeds armer geweest is dan in het waardeeren.

Er was soms wel de scherpe, snijdende gedachte, die moest grijpen. De situatie werd uitgebuit, maar de figuren bleven intact. Alva blijft Alva, zonder dat het kenmerkende in de Alvakop wordt versterkt, wat de karikatuur wel doet.

Naast dit soort prent, dat in aard en wezen nadert tot wat later eeuw spotprent noemt, komt ook voor de zinneprent tout-court, die niet anders dan een gedachte, een feit verzinnebeeldt, d.i. in beeld voorstellen.

Een voorbeeld hiervan vindt de lezer hieronder afgedrukt. Hier zit geen spot voor, noch felle tendenz. Alleen de bedoeling om in 't voorstelling en woord het Verbond der Edelen te idealiseeren.

De ineengelegde handen duiden het verbond aan. Ze dragen samen de bedelzak en worden bovendien erdoor verbonden; het symbool, dat de Geuzen zich hadden genomen in verband met Barlaamont's woord tegen de Landvoogdes: „N'aye pas peur Madame; ce ne sont que des gueux”. „Vrees niet, Mevrouw, het zijn slechts bedelaars”. Op dat „bedelaars” reageerden de edelen in het opschrift op de Geuzenpenning: En tout fidèles au roi jusqu'à porter la besace.

We vinden hier aan de tasch, nap en kruik, die we ook aan de Geuzenpenning aantreffen.

De beide dragende figuren zijn verborgen achter de linten, waarop we lezen links „Saevis tranquillis in undis”, „rustig te midden der woedende baren”, en rechts

„In alle druc en rou malcander biet de hant,
„In alles zijt getrouw Gods Kerck en 't Vaderland.”

Met een Vive les Geulx, Leve de Geuzen, wordt de voorstelling naar beneden afgewerkt. En dit alles wordt bestraald door 't licht, waarin in Hebreuwsche letters de naam des Heeren staat. De oorspronkelijke plaat heeft dan nog een breed onderschrift:

D'onvrome die veracht met spotten, schimpen, smaden,
Die hoogste van gheboort en edelst syn in daden.
So gaet met altyt. Doch 't vroom volck achtet niet,
Maar dragen in gedult haer lyden en verdriet.

En hoe men haer meer druckt en perst, en uyt wil
[roeyen]
Hoe sy door Godes hulp, meer groeyen ende bloeyen.
God is haer vaste burcht in voor en tegenspoet.
Dus is der GEUSEN naam den goeden altyt goet.

Zooals men ziet, werken beeld en woord hier samen, om een zoo sterk mogelijke indruk te maken.

Deze zinneprent is vooral onderwijzend. De bitterheid zou later komen. Daar was Alva's optreden toe noodig, om die diep in het hart van het verdrukte volk te doen groeien.

Meer spot dan zinneprent vindt ge in de tweede plaat: het bestuur van Alva voorstellend.

Links staat „Duck dalba”, de hertog van Alva. Hij wordt gekroond, ja, doch door „Tweedracht” en „Nydiecheyt”. „De arme Ghemeente”, het uitgeperste volk, zit aan zijn voeten, en strekt smeekend de hand uit naar den Prins. Aan Alva's zijde staat, geboeid aan handen en voeten, naakt uitgeschud, „De natie van nederlant”. In de linkerhand houdt Alva de schaar, waarmee hij de schapen de wol zal afknippen.

En dan rechts, daar is alles mooi. De Prins, óók gekroond, doch met „Eere”, „Slants Voorspoet” en „Rust der Conscientien” vergezellen hem, terwijl de Faam zijn lof rondbazuint. Op de achtergrond is het Spaansche wanbedrijf te zien: het achtervolgde volk, de galg, de brandstapel.

Scherp is deze zinneprent en bitter, en zeker geschikt om de wrevel over Alva's tyrannie te binden te voeden.

Weer een echte zinneprent is de derde die we hier boven reproduceeren.

Deze handelt over de Pacificatie van Gent, waarbij Noord en Zuid zich, zij het helaas voor kort, vereenigden tegen Spanje. De eenheid wordt voorgesteld door de omheining, de tuin, waarbinnen alle veilig zijn. Het verdrag, door de vrijheidshoed gekroond, staat midden tusschen de zittende vrouwenfiguren, die elk een provincie voorstellen, waarvan ze het wapenschild dragen. De Hollandsche Leeuw verdedigt de ingang van de tuin tegen het Spaansche geweld, dat wordt voorgesteld door wapentuig en soldaten.

Een heel wat makker prent dus dan de vorige; ook deze is meer van onderwijzend dan van prikkelende aard.

Diezelfde Pacificatie werd méér „beteekend”. Zoo is er nog een plaat, vol zinnebeeldige figuren, waar de arbor pacis, de vredesboom, zijn takken uitspreidt over een tafereel, waar Tweedracht en Valschheid, met hun ongedierte (tijgers en wolven), worden verjaagd en Eendracht en Trouw hun plaats innemen. Het is een drukke, maar goedgeloofde plaat, ook in de kleinere onderdeelen wel verzorgd.

Natuurlijk gaf ook de Unie van Utrecht aanleiding tot het verspreiden van een zinneprent. Hoofdfiguur daarvan is de

Prins, die als Verlosser van het verdrukte volk begroet wordt.

Hiermede heb ik de meest bekende zinneprenten uit die tijd aangeduid. 's Prinsens betekenissen werd erdoor vergroot, zijn invloed op het volk wies erdoor.

Juist de „leer” prent bracht onder het volk, dat voor een deel nog uit analfabeten bestond, de grondgedachten van 's Prinsens politiek naar voren.

Zeker, ook hier zit achter de afbraakgedachte, die steeds de bedoeling is van de moderne politieke spotprent. Maar veel en veel minder dan in later eeuwen.

Ook nu werken zinneprenten mee aan de vorming van de volksgeest.

Of wat is het anders dan een zinneprent, als de A.R. partij haar kandidaten aanbeveelt door een sobere plaat: een krachtige hand aan het Staatsbewind, met de woorden „Voor krachtig bewind” als eenige verklaring?

In deze zinneprent wordt direct gegrepen naar de geest van het volk, dat zich de abstracte begrippen gaarne verbeeldt.

Een eigenschap, waarvan ook in Prins Willems dagen reeds het juiste en gepaste gebruik werd gemaakt!

J. LENS.

Kuyper over Prins Willem I.

1. Naar 's Prinsens Leuze.

Den 1sten April 1872, op het derde eeuwfeest onzer nationale geboorte, verscheen het antirevolutionaire dagblad „De Standaard” als teeken van herleving dierzelfde nationaliteit, die op 1 April 1572 door de inneming van den Briel werd gesticht. In het hoofdartikel schreef de Hoofdredacteur Dr A. Kuyper o.m.:

„Eerst also 'taengaet de glorie van God en de rust van de arme geloovigen in 't Nederland, so sal een iegyk van hen een eyde zetten alle ambitie ende eigenbaet”, dus luidde het vroom bevel eens door Willem van Oranje aan zijn Watergeuzen gegeven; dat vorstelijk woord van den Vader des vaderlands beheersche ook thans ons Christenvolk bij zijn vaderlandschen jubel.

Klein was de vloot van kromstevens en boeiers, die nu drie eeuwen terug op den eersten van Grasmasnd voor Brielles reë het anker liet vallen, maar Gods Woord was op die kleine vloot een macht. Scheepsoorder was het, „dat alle die schipluiden en soldaten souden ghehouden zyn, 's morgens ende 's avont's boven te comen, voor zy aten ofte droncken, om Godes woort te hooren; by verbeurte een schelling, een helft voor den armen en een helft voor den perfoot”.

Dat heilig Boek, vrij aan toord gelezen, en in het lieve vaderland hun uit de hand geslagen „was, hoe ook onbewust, het program van den strijd, waartoe die stoere, stugge Geuzen het zwaard hadden aangegesp.

Om Vrijheid, dat dierste goed, waarvoor de man van karakter willig zijn bloed ten beste geeft, ging het bij dien strijd. Er was dorst naar een nieuwe, machtige vrijheid, alom bij den landzaat, maar in hun borst bovenal geboren. Welk een vrijheid was hun doel?

Het ging niet om Staatskundige vrijheid! Men dacht er nog niet aan den Koning van Spanje af te zweren.

„Voor God wil ik belijden
en Zyne groote macht,
dat ik ten geenens tijde
den Konink heb veracht!”

Het ging niet om Staatskundige vrijheid! Men laat dan de Thym's en Nuyens het U zeggen, of er ooit een vrijer volk dan op Holland's erve onder zijn Graven en Hertogen had geleefd!

Neen, de nieuwe Vrijheid, die met heur Goddelijke, scheppende kracht een nieuwe natie in ons goed Holland stichtte zou, was een nog ongekende vrijheid, een vrijheid van oneindig hooger orde, de Vrijheid der conscientie.

In Oranje's brief, kort na Brielle's inneming aan de Staten uitgegaan, klonk het eerste artikel zoo plechtig: „So roepe ick God Almachtig tot getuighe, dat ik dese en geene anders reden tot desen oorloghe hebbe, dan dat lo alle decreten, door dewelke de Conscientien en wetten geweldt aangedaan wordt, vernietigd werden, en dat elck een, die het geliefte, de vryheit hebbe de leer van de Profeten, van Christus ende de Apostelen aen te nemen, en zo dat de naam van Inquisitie voor eeuwig uitgeveegt worde, enz.”

Niet om liberalistische vrijheidsleuzen, maar om Vrijheid van conscientie kampte men ten bloede toe, om een plek ook voor Gods Kerk, dat ze ruste mocht vinden voor het hal van haren voet. „Aldegondel” riep de groote Oranjeforst, „laet men ons vertrappen, mits we hulpe moghen bieden aan Gods Kercke!”

Vrijheid van conscientie, dus heet dan de nieuwe macht, wier geboorte-ure sloeg, toen Brielle's poorte onder pek- en stroowalm wierd stuk geramd en ten beste haar deuren bezweken!

Sinds zijn drie eeuwen over ons volk en vaderland heengegaan, en geen brandstapel hoort ge meer knetteren, geen Alva trapt ons meer op de borst!

En nu. Van Brielle's inneming weet elk kind nog op onze straten te zingen. Het feit was te machtig. De volksdeun van „verloof Alva synen Briel” stierf nog niet weg.

Maar wat wel bij de massa wegstierf, is de herinnering aan het Oranjewoord: „Dit werk is niet uit menschen, maar uit God”. Men jubelt van Revolutie,

men wappert met de Oranjekleuren, men eert de Geuzen, van Roebol en van Coppelstock weet weer elk te spreken. Maar waar blijft de eere, de dankzegging, de verootmoediging voor onzen God?

Wat wel dreigt weg te sterven, het is die eigen nationale geest, die eens van 's Heeren wege ontfermt in hart en conscientie geblazen werd.

Wat reeds weer bedreigd wordt en gekrenkt, het is juist die heilige Gewetensvrijheid: de vrijheid om in Kerk en School der Vaders God, naar der Vadersen trant, te dienen.

Wat reeds bijna uitstierf, het is dat besef van zedelijke volksroeping, dat vooral Holland's natie verkoren is, om voor zich zelf en al Europa's volkeren banierdragster, niet maar der vrijheid, maar der Vrijheid van conscientie te zijn.

Toch zijn er nog, die naar den eisch der historie, dit kostelijk erfgoed in het hart dragen.

O, dat ze dan niet vertagen, al is hun aantal weinig, klein hun kracht. „Klein was ook de vloot der Geuzen!”

Dat uit hun woningen dan niet slechts de driekleur worde uitgestoken, maar ook dank en bede opklomme voor wat God aan ons lieve vaderland gaf en vergaf bovenal.

Hun roeping is zoo schoon! Te strijden, niet slechts voor zich zelf en hun kinderen, maar ook voor hun landgenooten, ook voor Europa, ook voor de menscheit, opdat het recht Recht blijve, de Conscientievrijheid niet gesmoord worde en het naar 's Prinses leuze weer allereerst ga: „om de glorie onzes Gods”.

Dat zullen ze, mits ze den standaard aandurven, waarvonder en Prins en Geus eens streed: De Standaard van „Gods Woord”.

„Voor Gods Woord geprezen,
heb ik vrij onversaagd,
Als een held zonder vreezen
mijn edel bloed gewaagd.”

2. Vader des Vaderlands.

Op den 24sten Juni 1872 hield de Vereeniging van Christelijke Onderwijzers in Nederland een openbare samenkomst in de Zuiderkerk te Amsterdam. Tot de sprekers op dien avond behoorde ook Dr A. Kuyper. Sprekende over het Wilhelmus noemde hij Willem van Oranje onzen vader, die ons volk uit zijn leedeneen geteeld heeft, en die voor ons is wat voor Israël Abraham is. „Oranje lief te hebben is dus onze eigene geestelijke maatschap te kussen, is schier met heiligen zin het scheppende genie van ons volk vereeren”. Diezelfde gedachte werkte hij in „De Standaard” van 10 April 1874 aldus uit:

Dat het stamhuis van Oranje geen warmer vrienden heeft dan onder de mannen van Christelijk-historische richting; dat juist onder hen de „Oranje-Sage”, gelijk men het genoemd heeft, nog voorleeft; dat zij, zonder ander liefde te verdenken, dien nationalen geest het zuiverst bewaren, waarvan de stempel in den eenigen „Zwijger” ligt; kortom, dat zij meer nog dan anderen Oranje met geheel zijn schitterend verleden, met zijn prachtige roeping, met zijn heilige traditiën als het ons van God beschikte plechtanker eeren bij alle stormen, die over ons nationaal bestaan gingen of komen mochten, is te overbekend, ligt te zeer in den aard der dingen, gevoelen we zelf te goed aan den klopp van ons hart, dan dat verweer tegen verdenking van onze gehechtheid aan ons Koningshuis eisch van het oogenblik zou kunnen zijn.

In 1813 is ten onzent geen Engelsch of Pruisisch koningschap aan een hoofdelooze natie, aan een land zonder historie geschonken.

Onze natie had haar hoofd, en de koningskroon, die aan dat natuurlijk hoofd, aan ons prinselijk Oranjehuis, werd aangeboden, was slechts de kroning van den arbeid der historie, het afronden van den vorm, die voortaan vrijheid en gezag op onze erve door den band van Oranje's liefde voor ons volk en van de liefde onzes volks voor Oranje verbinden zou.

Daarom kennen we geen tegenstelling tusschen de rechten van Oranje en de vrijheden onzes volks. Over een vrij volk te regeren, was steeds Oranje's hoogste eerezucht. En omgekeerd:

Aan Oranje weet ons volk al zijn burgervrijheden dank.

Juist dit leent aan de betrekking tusschen Oranje en ons volk een heilig karakter.

Toen ons volk geen volk meer was, is Oranje ons gezonden om het weer tot een volk te maken. „Vader des Vaderlands” noemen we den Zwijger, niet slechts wijl hij ons volk met vaderlijke trouw minde, maar meer noch wijl ons volk als natie uit zijn geest herboren is, wijl hij op ons volk den stempel van zijn streven en karakter drukte; wijl hij, zijn tijd in zoo menig opzicht met een drietal eeuwen vooruit, reeds in de 16e eeuw uit zijn groote ziel de gedachte deed ontkiemen, waar onze natie nog van leeft.

Heilig achten we die betrekking, wijl het alzoo beschikt is, dat ons volk nooit ten ondergang neigde, of een Oranjevorst heeft het gered. 1572, 1672, 1813 zijn de drie keerpunten in onze geschiedenis, en Willem de Zwijger, Willem de Derde en Koning Willem de Eerste hebben de eer van hun naam aan die drie onvergetelijke jaren verbonden.

Heilig keuren we die betrekking, omdat het saam doorleven van lief en leed, het deelen in elkanders droef en blij weervaren, de liefde sterkt en veredelt; meer nog, wijl het brengen van offers en het storten van zijn bloed een recht op wederliefde geeft, dat nooit verandert, wil men, ook wijl het gebed van Oranje voor zijn volk zijne verhooring vond in onze bevrijding en een eeuw van weergaloozen roem.

Kindelijk, de betrekking tusschen Oranje en Nederland draagt voor onze overtuiging een heilig karakter, wijl ze niet slechts een materieel goed van geluk en welvaart ten onderpand heeft, maar gehecht ligt in het teederste, het heiligste, dat een volk verwerven kan, in de vrijheid der conscientie. Volk der

gewetensvrijheid te zijn, is onze eer onder de natien, en het is onder Oranje's geest, dat ons volk de onuitroeibare zucht naar gewetensvrijheid heeft ingedronken. Zonder Oranje stonden we op ons zelf. Met Oranje hebben we als natie, juist door handhaving van gewetensvrijheid, een edele geestesvrucht aan heel Europa geboden.

3. Tweeërlei Vaderland.

Ter inleiding van de zevende jaarvergadering der Vrije Universiteit hield Dr Kuyper op 16 Juni 1887 in het Schuttershof te Middelburg een toespraak in verband met Hebr. XI: 7-16. Hij zag in ons beter en ons aardsche Vaderland beide saam een van God in hooger doel vereende gave; maar ook de beide door onze schuld uiteengegukt en in botsing met elkander gebracht. En nu kwam hij tot de vraag, welke regel bij dien strijd onze gedragslijn moest bepalen. Daarbij stelde hij dit voorop:

Als het op het uiterste gaat, moet zonder zweem van aanzet naar aardsche vaderland verzaakt, om niet het hemelsche prijs te geven. Naar den absoluten regel, die voor het kind en zijn aardschen Vader gesteld werd, moet, bij absolute keus, ook de regel voor den burger en zijn Vaderland afgemeten, en die regel blijft onherroepelijk: Wie Vader of Moeder liefheeft boven mij, is mijns niet waardig. Hetwelk overgezet zijnde voor elk Christenburger inhoudt: „Wie zijn Vaderland meer dan Christus liefheeft, is den Christus niet waard”. Daarover heeft onder Godvruchtigen dan ook nooit anders dan één samenstemmende opinie bestaan. Abraham, de Vader aller geloovigen, trok op hooger roepstem Ur der Chaldeen uit, toen in Haran de dienst van het afgodisch Vaderland den dienst van God verzwelgen ging. En toen in later eeuw de tyrannie der Philipsen ook op onze erve den dienst van God verhoed, weken ook onze ballingen naar overzee, naar de Palts en naar Emden uit, om herberg voor Gods kinderen te zoeken. Onze Prins van Oranje had eens het woord op de lippen: „Als het moet, steek dan de dijken door en scheep u in naar veiliger haven”. Toen in het eens zoo vrije Engeland de woeste staatzucht eener nieuwe Hierarchie haar kwaad ging brouwen, togen de Pelgrims-vaders naar Amerika's nog vrije velden. En ge weet het immers, nog in onze eeuw heeft een schitterende Exodus van onze Transvaalsche broederen het getoond, wat geestkracht er juist in het Hollandsche bloed schuilt, om, moet het, zich een ander Vaderland te scheppen.

4. Leiden ontzet.

In October 1898 hield Dr Kuyper te Princeton zijn zes Stone-lezingen over het Calvinisme. De vierde handelt over het Calvinisme en de Wetenschap. Ten bewijze, dat het Calvinisme zin voor wetenschap kweekte, herinnert hij daar hoe de vermaarde Leidsche Universiteit een geschenk der Staten van Holland was voor den dapperen moed, door de Leidsche burgers betoond bij het beleg der stad. En dan slaat hij op die eenig heerlijke bladzijde in de met bloed geschreven historie der vrijheid:

Die eenig schoone bladzijde, ik zeg niet uit de historie van het Calvinisme alleen, maar uit de geschiedenis der menscheit, is het ontzet van Leiden, nog telken jare op den derden October gevierd, toen het, voor nu ruim drie eeuwen, door de Spaansche keubenden onder Don Louis de Huesens was ingesloten en met moord en plundering bedreigd werd. Heel de toekomst van Europa hing in 1573 aan de vraag, of Spanje dan wel Nederland het winnen zou, want Nederland moest, naar menschelijk oordeel, onverbiddelijk bezwijken, indien na Haarlem ook Leiden door den Spanjaard gewonnen werd. Wat in het beleg van Leiden werd uitgestreden, was de worsteling tusschen Alva en Prins Willem, om den loop, dien de historie der wereld zou nemen; en dat Alva's troepen ten slotte af moesten druipen en Willem de Zwijger de banier der vrijheid over Europa kon zwaaien, is alleen door dat ontzet van Leiden mogelijk gemaakt. Tegen de beste troepen, van wat toen als het eerste leger der wereld gold, nam Leiden de worsteling op, bijna zonder een soldaat binnen zijn veste; schier alleen door zijn eigen burgers verdedigd. In October 1573 werd het beleg door de Spanjaarden om de benarde veste geslagen, en reeds na drie maanden was er geen brood meer in de stad. Bange hongersnood ging woeden. Met honden en ratten voedde zich de verloren gewaande burgerij. Zoo zwarte hunger deed de pest uitbreken, die bijna een derde der bevolking wegraapte. De Spanjaard bood toen aan het wegstervend volk vrede en pardon, maar ook Leiden wist hoe schandelijk het Spaansche woord te Naarden en te Haarlem gebroken was, en antwoordde kloek en fier: Als het moet zullen we onzen linkerarm opeten, om met onzen rechterarm nog onze vrouwen en onze vrijheid en onze religie tegen u, o tyran, te verdedigen. Zoo hielden ze vol. Alles wachtte, of de macht van den Prins van Oranje tot ontzet zou opdagen, maar... de Prins moest wachten op God. In heel Holland waren de dijken doorgestoken, en al het land om Leiden was onder water gezet. Een vloot lag gereed om toe te snellen, maar de wind dreef het water af, en de vloot kon op de ondiepe plassen niet doorkomen. God beproefde Zijn volk. Tot eindelijk op 1 October de wind naar het Westen keerde, en de wateren opdreef, dat de vloot er door kon. Toen vloot al wat Spanjaard was voor de aanzwellende wateren. Op 3 October voer de vloot Leiden binnen, en met dat Leiden ontzet was, was Holland en Europa gered. De doodelijk uitgeputte bevolking kon bijna niet meer voort, maar toch stroomden allen als één man naar het bedehuis. Alles viel op de knieën om God te danken. Alleen maar, toen ze ook samen den dankpsalm zingen wilden, was er geen stem meer in de matte keel, en stierf

de klank van den zang weg in dankbaar snikken en weenen.

5. „De Kleyne Luyden”.

Aan Jhr Mr W. F. Rochussen schreef Dr Kuyper in „De Standaard” van 18 Januari 1893, dat hij zijn beide handen uitgestrekt had, de eene naar omhoog naar de mannen van adel en positie, de andere naar omlaag naar de kleyne luyden van Prins Willem. Omlaag was die hand met warmte aangegrepen. Omhoog was de handdruk meest koeler; straks werd ze misschien losgelaten. Maar wat ook de toekomst mocht brengen, nooit zou men kunnen zeggen, dat Dr Kuyper de mannen van hooger positie niet gezocht had, noch ook dat de kleyne Christen-luyden hun niet tot het uiterste toe eere hebben willen geven, ja meer nog, hun de liefde hebben willen geven van hun hart.

In zijn openingsrede ter Deputatenvergadering van 2 November 1916 (De wortel in de dorre aarde) verklaarde hij, dat we als Antirevolutionairen ons niet schaamden voor het devies van de „kleyne luyden”, ons door Prins Willem in onze banier geborduurd. En de laatste Deputatenrede, die Dr Kuyper uitsprak (23 November 1917) was zelfs geheel aan dit onderwerp gewijd, met het oog op de radicale omgieting, waarmee de nieuwe Kieswet onze Antirevolutionaire partij in het fundament zelf van haar bestaan bedreigen kwam:

Voere mijn rede daarom ten titel: „De kleyne luyden”. Immers juist in die „kleyne luyden” school van oudsher, en tot op dit oogenblik toe, onze kracht, om weerstand te bieden en stand te houden... Wat vaste hope had niet aanvankelijk Prins Willem van Oranje op de Edelen uit zijn dagen gevestigd, en hoe jammerlijk liep 't toch niet al op bittere teleurstelling uit, tot tenleste alleen de „kleyne luyden” hem getrouw bleven, schier enkel kleyne luyden, niet dan door zeer enkelen uit de mannen van naam geroest. Zoo was het toen, zoo is het nu, en zoo en niet anders zal het in de toekomst blijven. Wees niet Christus zelf reeds op den afval, waartoe Mammon straks verlokken zou, en waarschuwd niet de groote Apostel ons, dat tenslotte niet wat groot en machtig is naar de wereld, maar alleen 't geen niets is, trouw aan de zake Gods zou blijven? 't Woord was daarom door Prins Willem zoo juist en zoo bezielend gekozen, toen ook hij het, na veel worsteling, ten slotte uitriep: Niet wat machtig is naar de wereld, maar alleen wat schuilt onder de kleyne luyden, heft met mij de banier omhoog voor de eere onzes Gods.

Doch dan besta er omtrent wie onder de kleyne luyden te verstaan zijn, ook geen misverstand. Al te vaak toch dringt men er heen, om onder de kleyne luyden schier eeniglijk de armeren naar de wereld te verstaan, doch het is dan ook juist tegen deze onduidelbare misvatting, dat niet ernstig genoeg kan gewaarschuwd worden. Noch de Christus, noch het Apostolaat, noch Prins Willem heeft ooit met „kleyne luyden” eeniglijk de poveren bedoeld, die gebrek leden. De kleyne luyden zijn niet de bedeeiden der Diaconie, maar ze vormen geheel de lagere groep in het samenstel van 't volksleven... Geheel die breede klasse was er mee bedoeld, die geen ander karakter dan van den gewonen burger bezat, zonder hoogere stelling in het leven in te nemen. Niet alzoo de Edelen, die van hooge herkomst waren, en zich op heel een reeks van privilegiën beroepen konden. Niet de in officie gestelden, die door hun ambt zich onderscheidden. Niet de in Raad geroepen, op wier advies de Regenten vaak af moesten gaan. Het was veelmeer die breede groep in de maatschappij, die van alle hogere vlucht in het saamleven had af te zien. Doortastende, ijverige burgers, die steeds doende en bezig waren, om van den dag op den morgen te leven. Ze waren aan zedelijke ernst gehecht, in de samenleving op stille deugd prijsstellend, en alzoo mannen en vrouwen, die juist uit dien hoofde de religie in eere hielden, in trouw hun Overheid dienden, zich aan hun vaderland toewijdden, en in Christus' Kerk heel zochten voor wat ook hen in de saamleving verdroot en lijden deed...

De detail-politiek lieten ze aan de mannen van Staat over; doch viel ook in het politieke leven met de heilige problemen te rekenen, dan traden juist deze kleyne luyden voorop, dan gingen ze niet aan ander opinie, maar hadden aanstonds hun eigen beslissende keuze gedaan, en ging van hen, en niet van de machthebbers, de machtige impuls uit, die 't lot van land en luyden besliste. Toen de Edelen, en de Geestelijkheid, en de mannen van de Hoogeschool aanzelden, zijn 't in de 16e eeuw juist die kleyne luyden geweest, die den strijd aandersten en doorzetten, en vandaar de juichtoon dien Willem van Oranje ten slotte over zijn kleyne luyden hooren liet.

RULLMANN.

De Nassau-Saga.

In het begin dezer eeuw deed een nieuwe soort van roman haar intrede in de literatuur. Het was wat de Amerikanen en Engelschen noemen de Life Novel, de biografische roman. Zij ontstond in Amerika¹⁾, maar de beroemdste voorbeelden er van zijn producten van den Franschen en Engelschen geest. Romain Rolland gaf zijn Jean Christophe, Arnold Bennett zijn Old Wives' Tale. De onlangs overleden Engelsche schrijver Galsworthy bouwde zijn Forsyte Saga op: het leven van het geslacht der Forsytes, over een periode van een halve eeuw, tot op onzen tijd, met een stamboom in optima forma (de

¹⁾ Echter kan als een voorlooper misschien enigszins beschouwd worden Guy de Maupassant's *Une Vie* (1883).

Modern
zes rom
Deze
Amerika
of Real
zou wil
Hug
Zijn ge
het ges
het dit
met des
romanti
komst
De d
Saga he
in zoov
der He
zien
South
tooneel
Van
zin kur
schreve
historie
te zeg
geschied
rijke vo
de twe
de Zwi
houder
Dat
hagig
grootst
Zij hee
[11]
Faith
Nederl
De Ve
en de
Maar
dienstij
landen
testant
geboor
denken
Het
and
den g
Kette
wat hi
God s
Op
ik hie
„De R
ondast
de „Le
Oranje
Natu
niet zij
ten op
waar
Wan
Liter
romans
staand
staand
nauwk
lander
tegens
hen o
in der
roman
geroma
felle d
deze s
Maar
rische
roman
Omo
niet v
lily” d
door c
sche b
hoofda
lijke i
Gods,
kunste
nobeles
grond
geven
sconlij
colorie
Wat
de inn
leden
uit he
gevolg
vrouw
eerst
Nassa
zeker,
over
Wa
wonde
Marjo
tot zij
reactie
Prins
inneer